

prac określających kilka głównych kierunków zainteresowań francuskich historyków prawa a zwłaszcza wzrost badań nad problematyką XIX wieku.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Toruń)

Les destinées du Jury criminel, sous la redaction de Rénée Martinage et Jean-Pierre Royer, Hellemmes 1990, ss. 274.

Omawiana publikacja to owoc zorganizowanego przez redaktorów książki (kierujących Centre d'histoire judiciaire na Uniwersytecie Lille II) kolokwium w maju 1989 r. Poza wstępem i próbą uwag podsumowujących kolokwium (pióra Ph. Roberta) otrzymaliśmy łącznie 15 referatów, także autorów spoza Francji, które podzielono na trzy grupy tematyczne: I. Problemy narodzin jury w prawie karnym. I tu szczególnie zasygnalizujemy następujące teksty: A. P a d o a - S c h i o p p a, *Robespierre et le jury*; J. I m b e r t, *Les jurys criminels sous la Terreur*; J. P. R o y e r, *Et le jury civil?* - II. *Le jury au XIXe siècle, jury et démocratie, jury et politique criminelle*. M. Debaere przedstawił stanowisko prasy wobec ławy przysięgłych w latach 1830-1847, B. Schnapper rozważył pozycję społeczną przysięgłych w latach 1840-1860, a R. Martinage ciekawe losy ławy przysięgłych w praktyce prawnej francuskiego imperium kolonialnego. III. Grupa trzecia to teksty poświęcone nowoczesnym aspektom funkcjonowania ławy przysięgłych i sporów toczonych wokół tej instytucji. M. in. Ph. Britton przedstawił społeczną sytuację brytyjską, P. Lombard procesy demokratyzacji w składzie ławy przysięgłych a J. Saunier stosunek adwokatów i przysięgłych do siebie. Można powiedzieć, iż otrzymaliśmy w sumie prawdziwie porównawczy zbiór studiów. Zabrakło niestety tekstów niemieckich i wypowiedzi o sytuacji w Europie środkowo-wschodniej. Redaktorzy tomu uznali, nie bez racji, iż ława przysięgłych to jedna z najbardziej zaskakujących kwestii w historii wymiaru sprawiedliwości. Instytucja ta, tak długi czas apolożizowana przez demokratów, straciła wkrótce swój czar, stała się przedmiotem bezpardonowych krytyk. Obecnie we Francji obserwuje się wyraźnie odwrót od koncepcji ławy przysięgłych, której zakres kompetencji jest stale ograniczany. Podsumowujący obrady socjolog P. Robert nie sformułował przecież żadnego własnego stanowiska w tej sprawie i problem, nie tylko we Francji, pozostaje nadal otwartym i stąd potrzeba studiów analitycznych obrazujących współczesną i historyczną rolę sądów przysięgłych, co ułatwi niewątpliwie reformy, choć można wątpić, czy zostaną one wprowadzone w tych krajach, w których obraz ławy przysięgłych sprzęgł się mocno z narodową tradycją ochrony przez sądy praw człowieka w całkowitej niezależności wobec wszelkiej innej władzy niż sądowa.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Toruń)

I. M. C a r b a s s e, *Introduction historique au droit pénal*, Paris 1990, ss. 356.

Rozkwitająca francuska szkoła badań nad historią prawa karnego francuskiego nie dysponuje do chwili obecnej żadnym nowoczesnym i zarazem wszechstronnym podręcznikiem historii prawa karnego francuskiego, obejmującym nie tylko okres Starego Porządku, lecz i XIX-XX w. Do niedawna tradycyjnie uważano, iż epoka od 1789 r. (a w każdym razie od 1810 r.) do historyków prawa karnego nie należy i nieliczni historycy prawa karnego zajmowali się z reguły problematyką mediewistyczną bądź epoką Ordonansów Colberta. Prawo karne i praktyka wymiaru sprawiedliwości epoki Rewolucji Francuskiej czas długi interesowały jedynie historyków a nie prawników. W jakiej

mierze kontynuatorem tej tradycji jest także J. M. Carbasse, który swój zwięzły podręcznik historii francuskiego prawa karnego zamyka na momencie wejścia w życie Code pénal Napoleona. Stwierdźmy z góry, iż autor znany jako specjalista zwłaszcza prawa karnego średniowiecznego, potrafił stworzyć jasny obraz całości odchodząc od nazbyt dogmatycznego trzymania się litery prawa co reprezentowali autorzy pierwszej syntezy dawnego prawa karnego francuskiego¹⁰. Należy jednak przyznać, iż kilkanaście lat temu A. Laingui i A. Lebigre dokonali dzieła pionierskiego w powojennej historiografii francuskiej. Dziś sytuacja jest lepsza, o czym świadczy cenna bibliografia rozmowna autora, którą zaopatrzył on każdy rozdział pracy, nie unikając wskazywania na luki w stanie badań itd. Omawiane dzieło poza krótkim wstępem i rozdziałem końcowym dzieli się tylko na dwie główne części: I. *De l'Époque Romaine aux temps féodaux* (okres do XIII w.); II. *Le Droit Pénal de l'Ancien Régime, XIII-XVIII siècle*. W istocie narracja zwarta doprowadzona jest tylko do 1750 r. Druga połowa wieku XVIII - wraz z częściowymi reformami i ruchem humanitarnym a następnie Rewolucją potraktowana jest w konkluzji (s. 301-340) jako *Naissance du droit pénal contemporain*. Nie ulega wątpliwości, iż można dyskutować przyjętą przez autora periodyzację. Sam autor uważa, iż zasadnicza zmiana w wymiarze sprawiedliwości zaszła kiedy zapanowały w całym kraju sądy królewskie. Czy jednak przemiany wieku XVI bądź tekst Ordonansu z 1670 r. nie powinny otwierać nowej epoki? Czyż między sytuacją normatywną, praktyką karną i przestępczością wieku XIV a wieku XVII nie było zbyt wielkich różnic, by tych kwestii nie łączyć w jeden ciąg ewolucyjny? Rola jurysprudencji, niewielka przed XVII w., ogromna od tej pory, podobnie jak i rosnąca rola nauki prawa karnego (zwłaszcza od momentu opublikowania dzieła Tiraqueau *De Poenis Temperandis*) z jednej strony w wzrost roli represyjnego aparatu państwa absolutnego z drugiej strony (Richelieu, Mazarin, Louis XIV), to są przecież wszystko elementy przemian, które spowodowały, iż sytuacja w zakresie prawa karnego u progu XVIII w. nie może być porównywana z sytuacjami wieku XIV czy XV. Jako wprowadzenie do studiów nad prawem karnym francuskim podręcznik spełni niewątpliwie swoją pozytywną rolę i ułatwi dalsze badania, które zapewne i problemy periodyzacji ponownie postawią w ogniu dyskusji.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Toruń)

La Révolution de la Justice. Des lois du roi au droit moderne, sous la direction de P. Bouché, Avant-Propos de P. Arpaillange, Paris 1989, ss. 271.

Badania nad historią prawa karnego we Francji, czas długi całkowicie zaniedbane, od 20 lat nabierają na sile. Nie brak przecież ciągle prac, których horyzonty porównawcze bądź odczytanie autorów budzą wątpliwości (jak na przykład bardzo powierzchowne encyklopedyczne dziełko Jean Pradela, *Histoire des doctrines pénales*, Paris 1989 w Coll. Que-Sais-Je). Omawiana publikacja to próba ujęcia w kilku syntetycznych szkicach w sposób dostępny dla publiczności przejścia od prawa karnego monarchii absolutnej francuskiej do epoki rewolucyjnych przemian. Łącznie 9 tekstów nierównej wartości. Na czoło wysuwa się jednak tekst J. P. Roger pt. *L'Assemblée au travail* (s. 127-160), obrazujący udanie przemiany lat 1789-1792. Na uwagę także zasługuje szkic B. Schnappera, zapewne dziś najlepszego francuskiego znawcy historii prawa karnego, obrazujący bieg wydarzeń od 9 Termidora po wprowadzenie w życie Code Pénal Napoleona (s. 192-220). W sumie jednak omawiany zbiór rozczarowuje, nie wiele wnosząc do naszej dotychczasowej wiedzy o epoce.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Toruń)

¹⁰ Por. A. Laingui, A. Lebigre, *Histoire du droit pénal*, I—II, Paris, s.d.